

Verstoringsonderzoek Korte Schijfstraat / Burgerijpad, Tilburg

door Lauran Toorians

1. Inleiding

Ten noorden van de Korte Schijfstraat en ten westen van het Burgerijpad bevindt zich de voormalige basisschool De Vuurvogel (Korte Schijfstraat 21). Dit gebouw wordt gesloopt en vervangen door woningbouw. Het terrein staat ambtelijk bekend als *Plangebied Binnenstad 2010, 4e herziening*. Op verzoek van de gemeente Tilburg stelt dit rapport de vraag in welke mate de bodem in het plangebied is verstoord, met het doel om tot een onderbouwde afweging te komen of en in welke mate hier nog archeologische waarden aanwezig zijn.

2. Situering

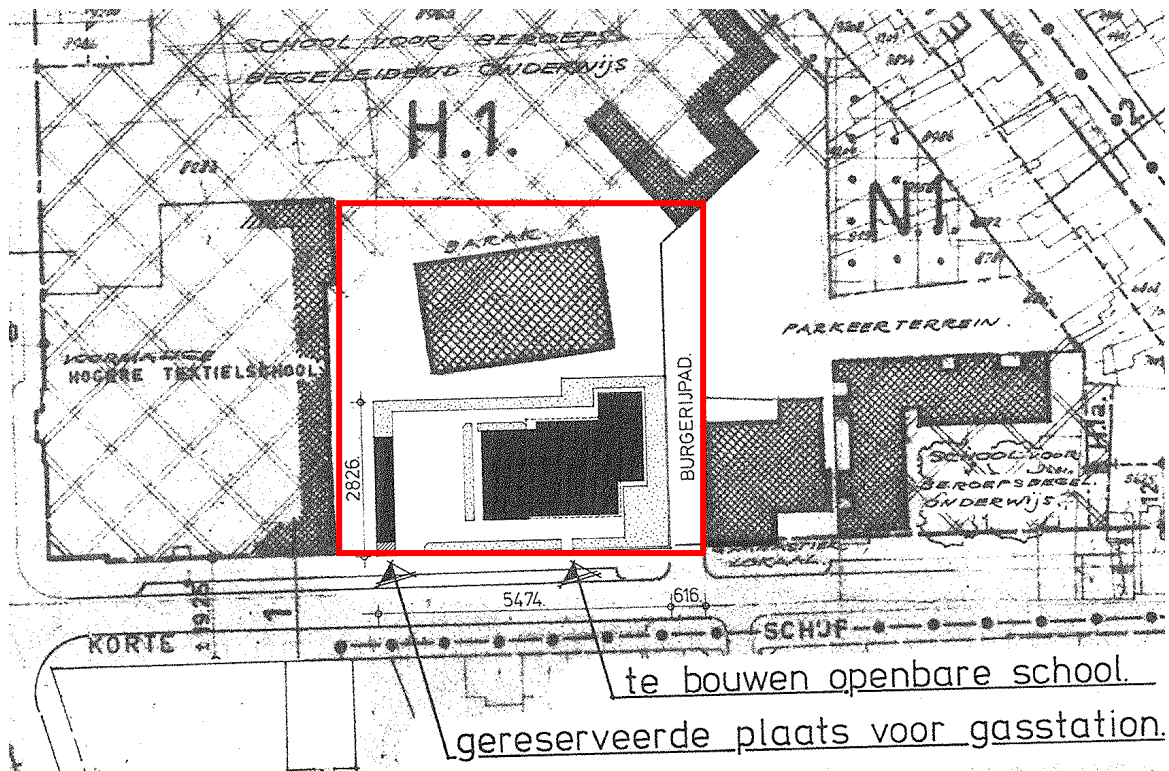
Het plangebied bevindt zich aan de noordzijde van de Korte Schijfstraat en wordt in het oosten begrensd door het Burgerijpad en in het westen door de Noordhoekring. Hier, aan de Noordhoekring bevindt zich de voormalige Hogere Textielschool (Noordhoekring 182). Het gebouw van deze Textielschool is een gemeentelijk monument, in 1928 ontworpen door de Tilburgse architect Frans C. de Beer (1873-1960). Tussen 1930 en 1958 was in dit gebouw de Tilburgse Textielschool gehuisvest. Van 1958 tot 1997 diende het als Hoofdbureau der Politie en daarna stond het pand enige tijd leeg. In 2005 vond De Nieuwste School hier onderdak. Die verhuisde in 2011 naar de St. Josephstraat. Sinds 2014 is de havo-afdeling van het Odulphus in het gebouw gevestigd.

De voormalige basisschool De Vuurvogel staat momenteel leeg (in afwachting van sloop). Vanaf januari 2012 bood dit schoolgebouw onder de naam Lokaal21 atelierruimte aan kunstenaars (Afb. 1). Als openbare basisschool bestaat de Vuurvogel al langer, maar het schoolgebouw aan de Korte Schijfstraat kwam er pas in 1975/'76 en werd in 1983 uitgebreid.

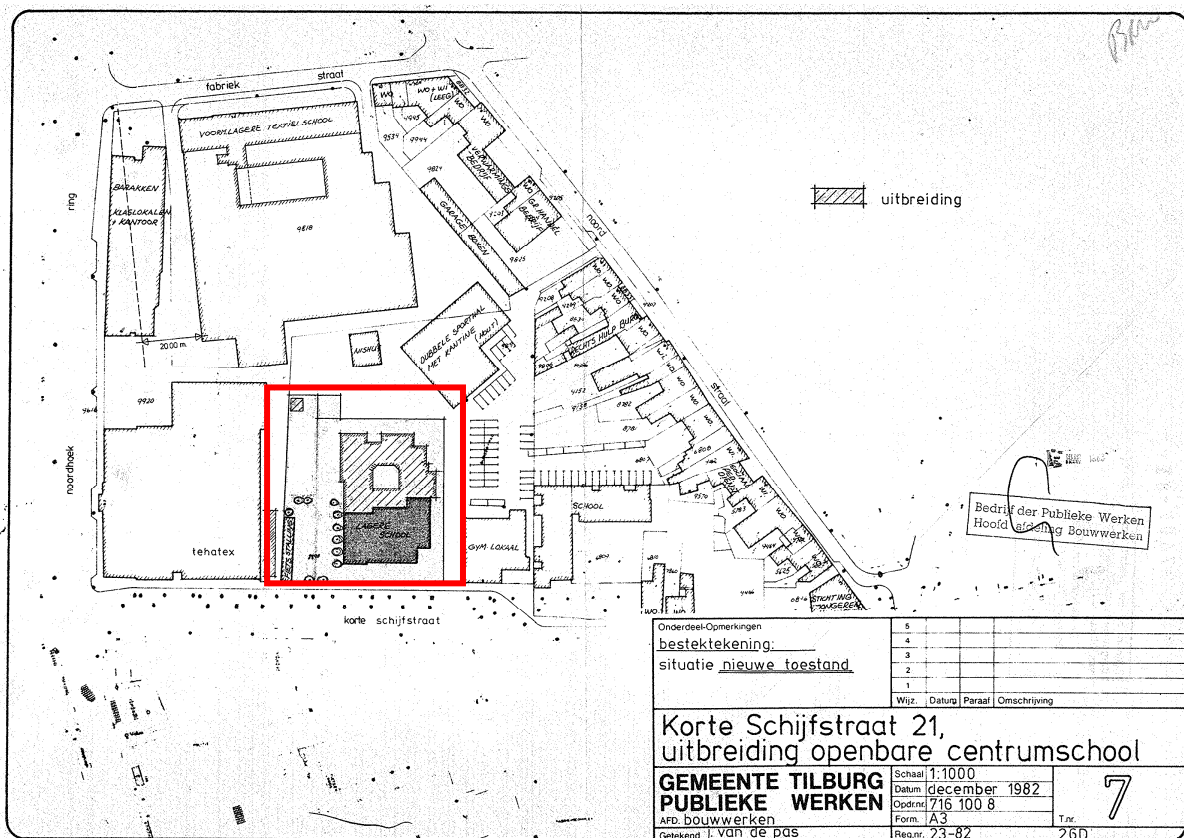

Afb. 1: Atelier21 in het voormalige gebouw van openbare basisschool de Vuurvogel.

Het ontwerp voor het schoolgebouw aan de Korte Schijfstraat dateert van november 1975. De situatieschets (Afb. 2) laat zien dat er toen op het noordelijke deel van het terrein nog een vrij grote barak (noodlokaal) stond die later (1983) is gesloopt om ruimte te maken voor uitbreiding van het basisschoolgebouw (Afb. 3).

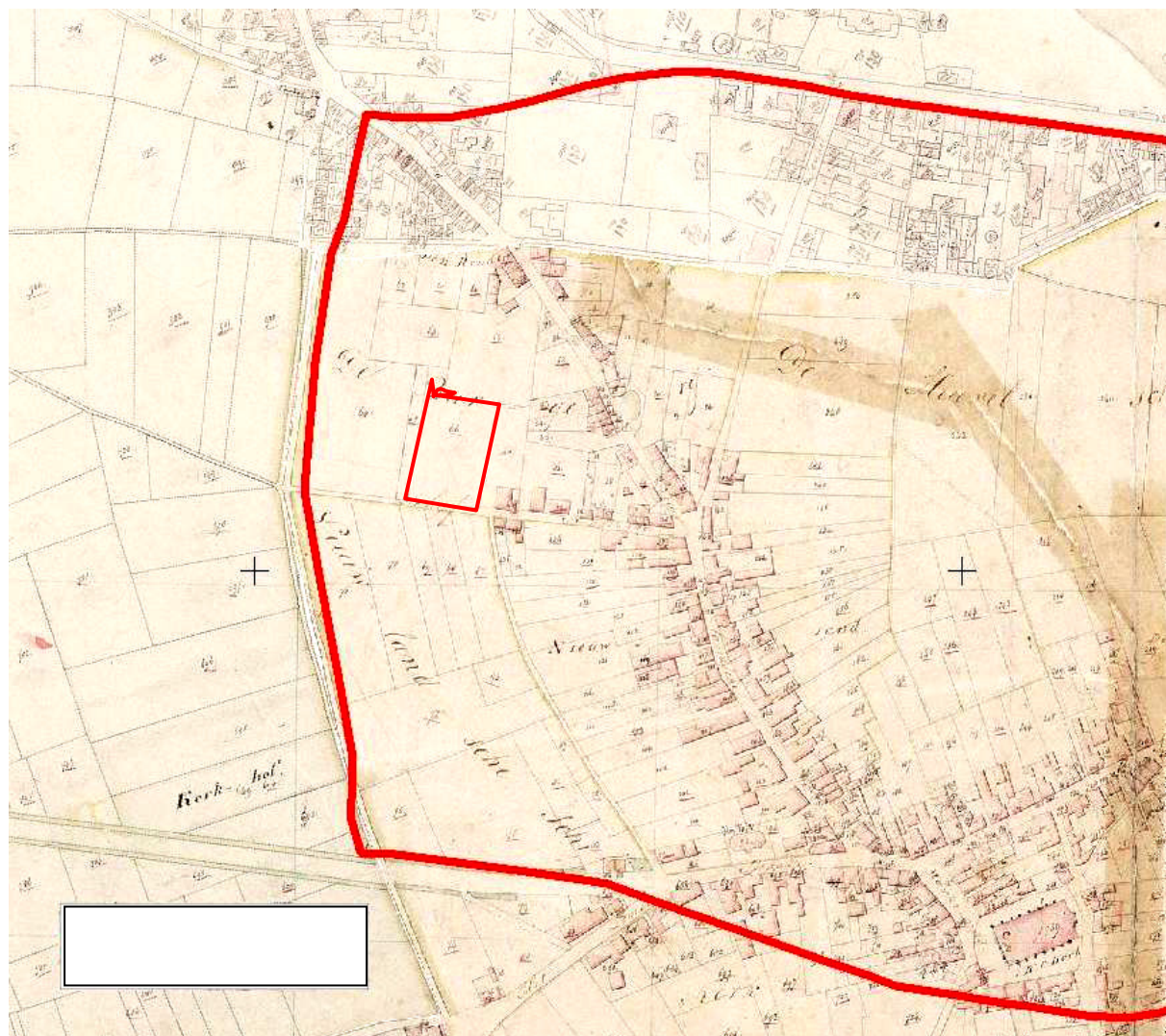

Afb. 2: Detail uit de situatieschets t.v.h. het ontwerp in 1975. De donkere strook boven het gasstation is een fietsenstalling. Rood omlijnd is (globaal) het plangebied.

Afb. 3: Situatieschets van december 1982. De barak uit 1975 is verdwenen en maakt ruimte voor de uitbreiding van het schoolgebouw. Rood omlijnd is (globaal) het plangebied.

Of de naam *Nieuwland* hier betrekking had op een nieuw ontgonnen toevoeging aan De Schijf en de Heuvelse Akkers, of op de nieuwe bewoning met tuinen in een onontgonnen ruimte die beide akkers oorspronkelijk scheidde, is niet duidelijk. Het plangebied bevindt zich juist ten westen van deze tuinen op de rand van De Schijf (zie Afb. 2).

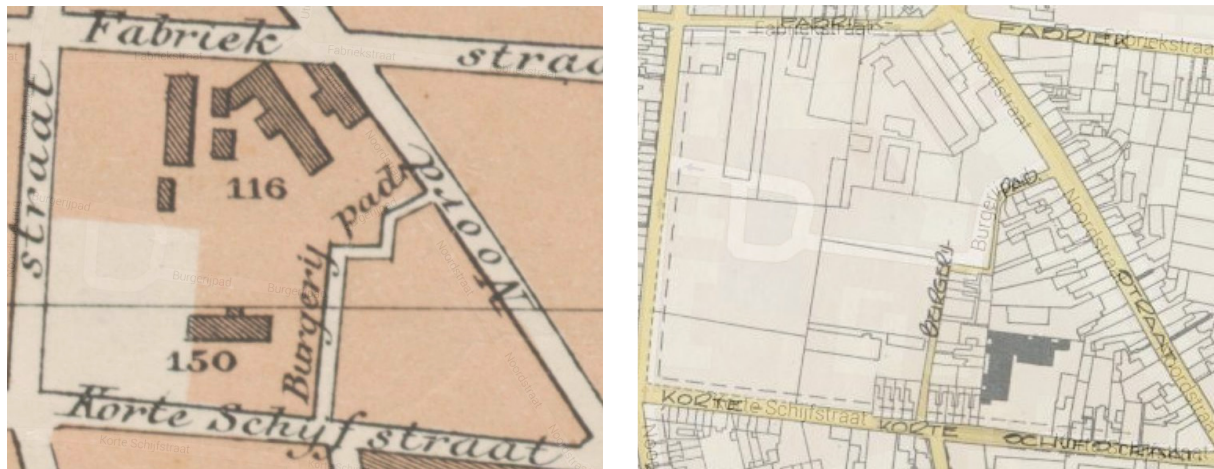

Afb. 2. Detail uit het minuutplan van circa 1830 met Nieuwlandstraat en Noordstraat (= Fig. 12 uit 'Bilan Rapport 2008: Tilburg - Centrum Cityring'). De rode rechthoek markeert het plangebied aan de Korte Schijfstraat.

De naam *Burgerij* komt voor het eerst voor in een akte uit n1707 waarin sprake is van een 'parceeltje Hof of erve' gelegen 'in den Noordhoek of Burgerij' bij de 'gemeentens Brandkuyl'.² Op de kaarten van Zijnen (1760) en Verhees (1794) staat de naam *Borgerie* (resp. *Borgerij*) aan de oostzijde van de Noordstraat, maar op latere kaarten lijkt ook het gebiedje ten westen van die straat deze naam te dragen en hier bevindt zich ook het Burgerijpad dat Noordstraat en Korte Schijfstraat met elkaar

² Ronald Peeters, *De straten van Tilburg* (Tilburg 1987) 28; wiki.regionaalarchief Tilburg.nl/Burgerijpad_%28Tilburg%29

verbindt. Bij Verhees is de naam duidelijk niet die van een buurtschap of herdgang, maar is hij op dezelfde manier geschreven als de straatnamen en andere microtoponiemen. De herkomst van deze naam is onbekend. Denkbaar is dat ooit (vóór 1707) één van de burgemeesters van Tilburg hier woonachtig was, maar dit is giswerk.³

Afb. 6: De 'Platte Grond der Gemeente Tilburg' uit 1901 (links) is de eerste kaart waarop bebouwing is getekend op het noordelijke deel van het plangebied (nr 150 op de kaart). Het lichtere vierkant linksonder is onbebouwd en niet in gebruik als erf of tuin. In 1927-1928 is dit gebouw nog steeds aanwezig (rechts). Ook bevindt zich dan een viertal woonhuizen direct ten westen van het Burgerijpad aan de Korte Schijfstraat.

4. Fabrieksterrein

Waarschijnlijk pas kort voor 1900 verschijnt er voor het eerst bebouwing op het plangebied ten westen van het Burgerijpad. Het betreffende gebouw is nummer 150 op de 'Platte Grond der Gemeente Tilburg' uit 1901. In 1907 laat het Plan van uitbreiding van de Gemeente Tilburg' (toestand op 1 januari 1907) voor het eerst een viertal woningen zien aan de Korte Schijfstraat en direct ten westen van het Burgerijpad. Deze woningen stonden er in 1928 nog (zie Afb. 6). Onderzoek in het bouw- en slooparchief leverde voor dit bedrijfspand geen gegevens op en voor de woningen slechts enkele summiere tekeningen. De vergelijkbare woningen ten oosten van het Burgerijpad zijn gesloopt in 1939. Voor de woningen ten westen daarvan – en dus in het plangebied – zijn geen sloopgegevens gevonden dan dat de sloop plaatsvond in 1969. In de toenmalige nummering ging het hierbij om de adressen Korte Schijfstraat 31, 33, 35 en 37. De panden waren niet aangesloten op de riolering en van huisnummer 35 was bekend dat het bouwjaar 1898 was.

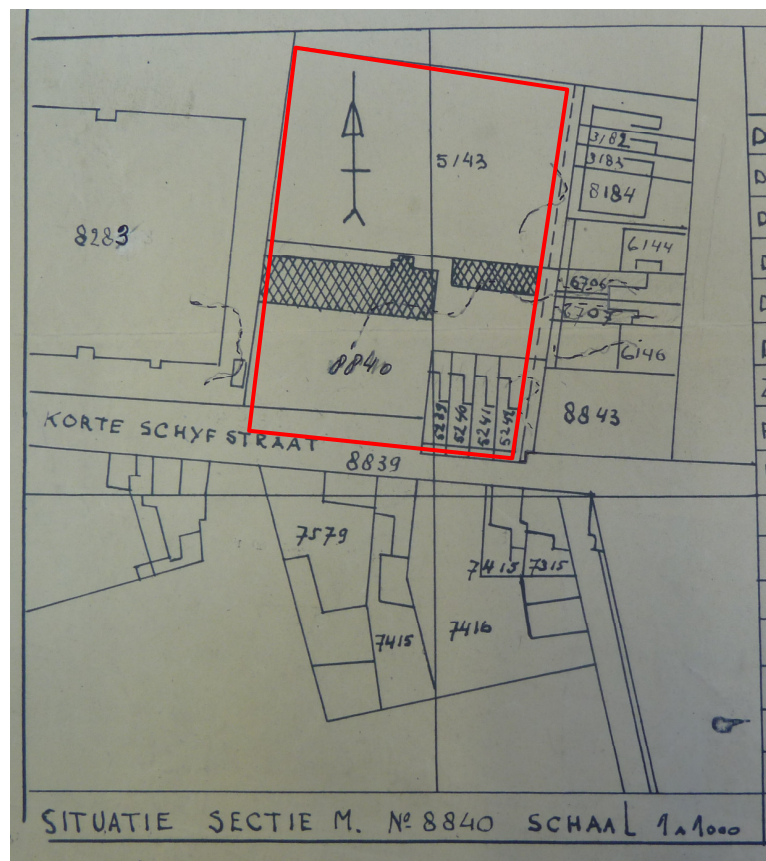
Het bedrijfspand (nr 150 op de plattegrond uit 1901, Afb. 6 links) had als adres Korte Schijfstraat 39. Dit pand is gesloopt in 1972 en was toen wel aangesloten op het gemeenteriool. Deze aansluiting is bij de sloop verwijderd. Dit fabrieksgebouw omvatte drie bouwlagen (inclusief de begane grond) en een zolder en bood oorspronkelijk onderdak aan de sigarenfabriek van Eugène van Roessel. Deze ondernemer had in elk geval in 1891 al een sigarenfabriek 'in de Nieuwlandstraat', mogelijk is hiermee hetzelfde fabriekspand bedoeld (maar dat is niet zeker).⁴ In 1902 werd dit bedrijf overgenomen en voortgezet door Leo Diepen, met toen 'Schijfstraat' als adres. In 1922

³ De burgemeesters waren onder het Ancien Régime de beheerders van de dorpsfinanciën en maakten als zodanig deel uit van het dorpsbestuur. Er functioneerden steeds twee burgemeesters naast elkaar en zij stonden met hun persoonlijk vermogen borg voor eventuele kastekorten. Vandaar de naam voor de functie.

⁴ wiki.regionaalarchieftilburg.nl/Sigarennijverheid. Met dank aan Rob van Putten die mij op dit spoor zette.

bevond zich in ditzelfde pand (Korte Schijfstraat 39) de N.V. Zuid-Nederl. Veem (opgeheven in 1931) en vanaf 1925 de Drijfriemenfabriek A.C. de Backer, die behalve lederen aandrijfriemen onder meer ook blaasbalgen produceerde.⁵ Na de Tweede Wereldoorlog kwam het grootste deel van de begane grond in gebruik bij Machinefabriek Bertens & Van de Wouw (Bewo). Vanaf 1968 zat er een confectiebedrijf en bood de tweede etage huisvesting aan '48 buitenlandse werknemers'. Als tijdsbeeld is aardig dat hiervan in 1970 door de eigenaar werd beschreven dat: 'Recreatie mogelijkheid is aanwezig door o.m. een groot beeld televisietoestel.'⁶

Het slooparchief bevat van dit fabriekspand helaas geen bouwtekening, alleen tekeningen (in feite steeds kopieën van één tekening, met geringe aanpassingen) van plattegrond en opstand. Illustratief voor de situatie is de situatieschets in Afb. 7.

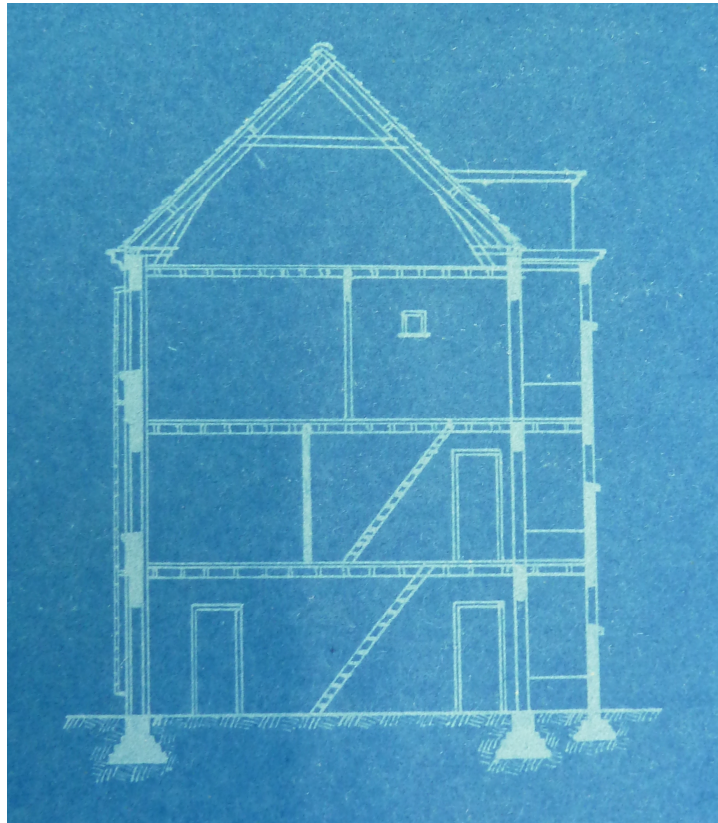

Afb. 7: Situatieschets van Machinefabriek 'Bewo' in 1952 op één van de kaarten in het slooparchief. Het linkse gearceerde blok is het hoofdgebouw, het rechtse gearceerde blok is een bijgebouw (bedrijfsruimte) van een bouwlaag met een opslagzolder. Het rode kader omgeeft het plangebied.

De enige tekening met een indicatie van de fundering is een detail op een tekening bij de Hinderwet aanvraag van de N.V. Zuid-Nederl. Veem uit 1922 (Afb. 8).

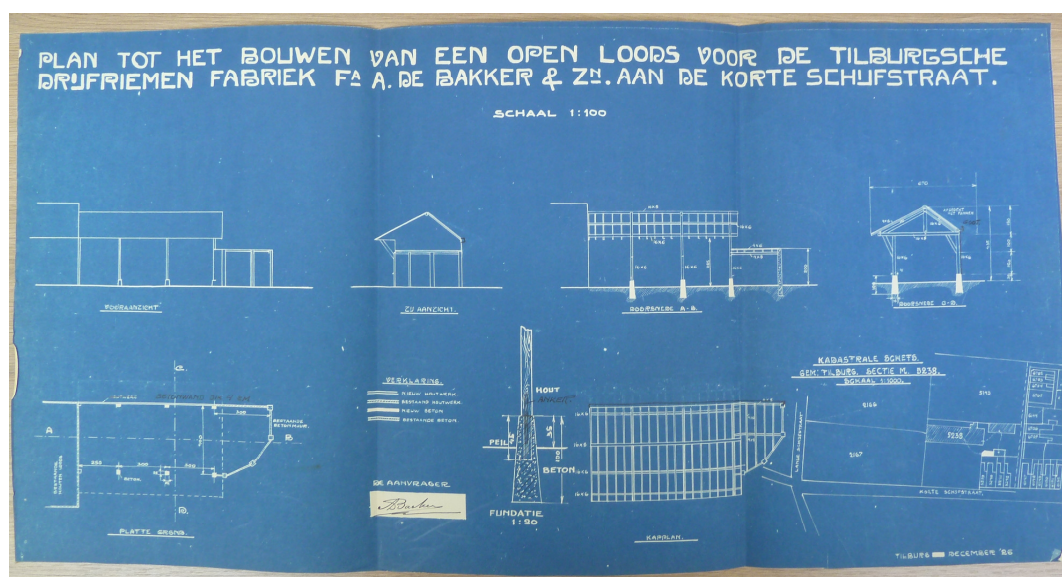
⁵ wiki.regionaalarchieftilburg.nl/A._de_Backer_%26_Zn.

⁶ De informatie in deze alinea uit RAT toegang 76 Dienst Bouw- en Woningtoezicht van de Gemeente Tilburg 1882-1984, doosnummer 242.

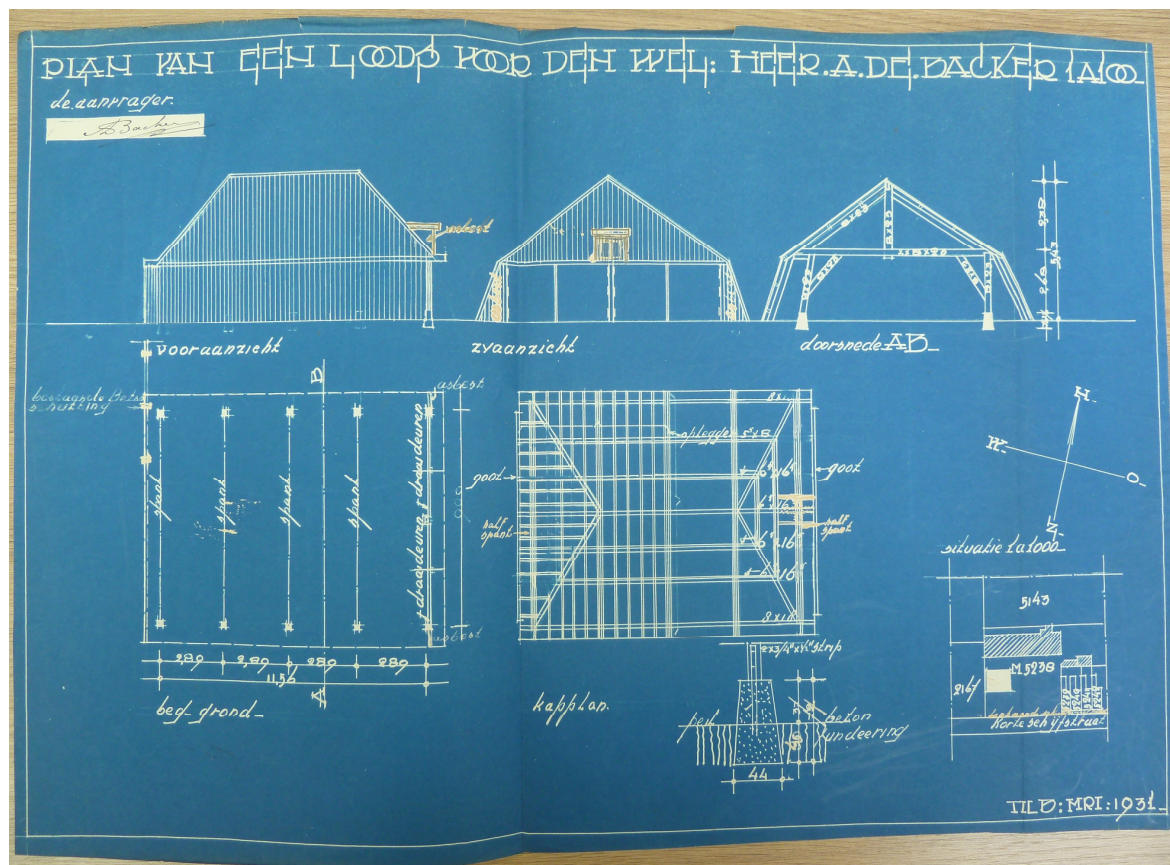

Afb. 8: Doorsnede (noord/rechts-zuid/links) van het fabriekspand Korte Schijfstraat 39 in 1922. Dit is de enige tekening in het slooparchief waarop de fundering is weergegeven.

In 1926 werd direct ten noorden van de achterplaatsen van de woonhuizen (Korte Schijfstraat 31-37) een open opslagloods gebouwd ten behoeve van Drijfriemenfabriek A.C. de Backer (Afb. 9). In 1931 verrees ten zuiden van het fabriekspand op te terrein nog een loods (Afb. 10). Beide bouwwerken werden gefundeerd op betonnen poeren. Sloopgegevens van deze beide bijgebouwen zijn niet gevonden. Dit hele complex zal met het fabriekspand zijn gesloopt in 1972.

Afb. 9: Plan met situatieschets voor de open loods gebouwd in 1926.

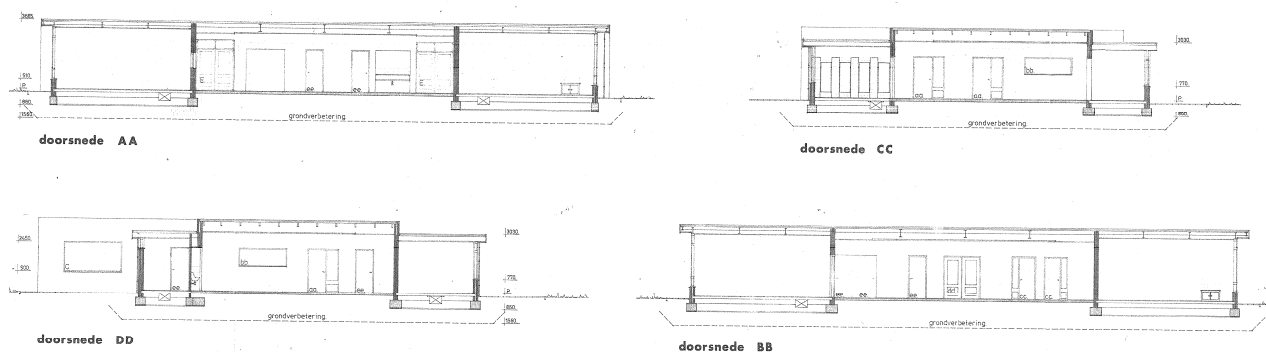

Afb. 10: Plan met situatieschets voor de loods gebouwd in 1931.

5. Schoolgebouw

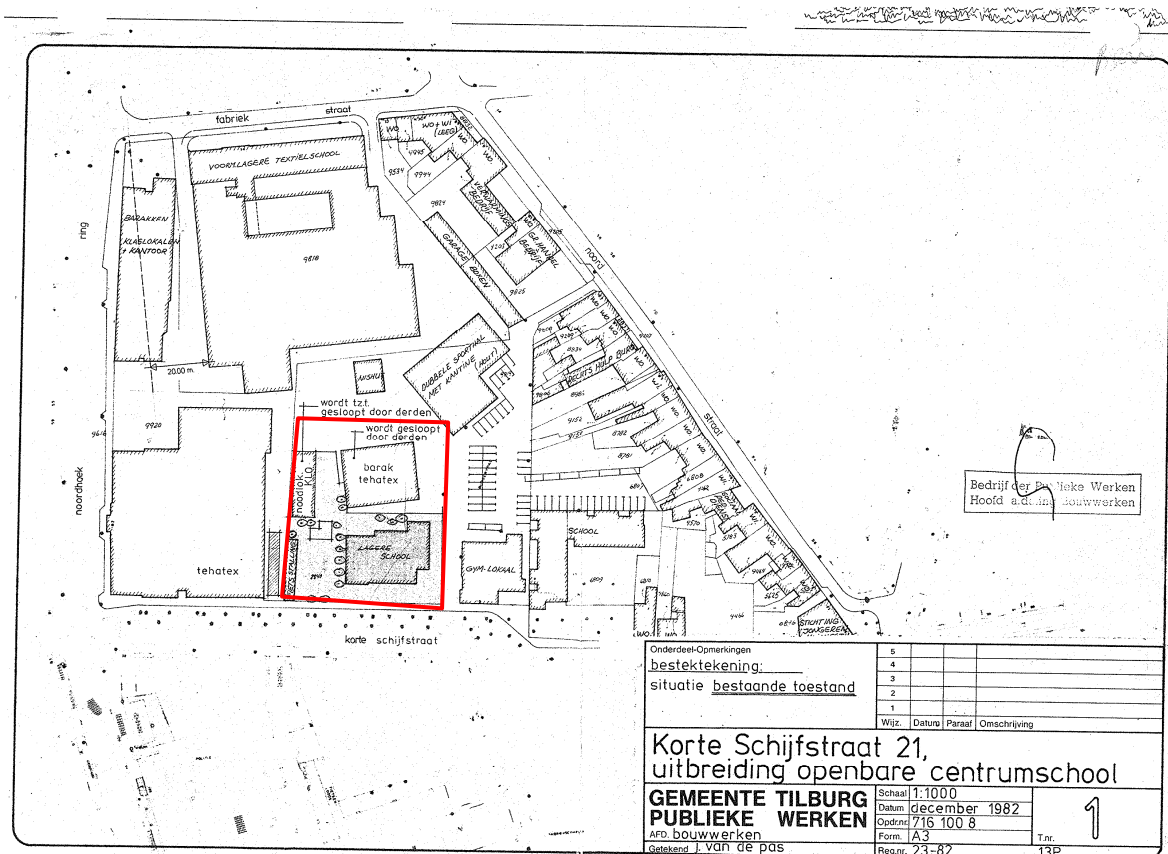
Zoals onder paragraaf 2 al vermeld, werd op dit terrein in 1975/'76 opnieuw gebouwd ten behoeve van Openbare basisschool De Vuurvogel. Het adres was nu veranderd in Korte Schijfstraat 21. Later, in 1982/'83, werd dit schoolgebouw uitgebreid (zie Afb. 3 en Afb. 4).

Op de 'bestektekening gevels en doorsneden' uit 1975 is te zien dat het bestek onder het hele gebouw 'grondverbetering' voorschreef tot op een diepte van 1,56 m onder het maaiveld. De fundering reikt tot 0,86 m onder het maaiveld en ligt op een vleilaag van klinkers (Afb. 11; en 'bestektekening doorsneden 1-1 t/m 11-11' in digitaal bouwarchief).

Afb. 11: Detail uit de bestektekening gevels en doorsneden voor De Vuurvogel, november 1975 (digitaal bouwarchief).

Voor zover de diverse situatieschetsen zich op elkaar laten projecteren, lijkt dit schoolgebouw uit 1975 zich vrijwel in zijn geheel te bevinden op het open voorplein van het eerdere fabriekspand (m.u.v. de loods die hier heeft gestaan; Afb. 10). De barak die direct ten noorden van het schoolgebouw stond, bood onderdak aan noodlokalen van de opleiding Tehatex (Tekenen, Handvaardigheid en Textiele werkvormen) die haar hoofdvestiging had op de hoek Korte Schijfstraat en Noordhoekring. Op de situatieschets van december 1982 (Afb. 12) wordt van deze barak vermeld: 'wordt gesloopt door derden.' Een ander noodlokaal ten westen van deze barak heeft de vermelding: 'wordt t.z.t. gesloopt door derden'.

Afb. 12. Schets van de situatie in december 1982 (digitaal bouwarchief). In rood het plangebied (globaal).

De 'bestektekening gevels en doorsneden' ten behoeve van de 'uitbreiding openbare centrumschool' uit december 1982 (digitaal bouwarchief; zie ook Afb. 3) laat zien dat de funderingsdiepte en -wijze voor deze uitbreiding dezelfde is als die voor het schoolgebouw uit 1975. 'Grondverbetering' wordt hier echter voorgeschreven tot een diepte van 2,24 m onder maaiveld. Dat is bijna 70 cm dieper dan onder het oudere deel van het schoolgebouw.

Onder 'grondverbetering' moet hier in beide gevallen worden verstaan dat in beide gevallen de bodem tot op de voorgeschreven diepte werd ontgraven, waarna de ontstane bouwput is aangevuld met schoon zand. Onder het schoolgebouw is dus de oorspronkelijke bodem tot een diepte van 1,56 m (zuidelijk deel van het gebouw) en 2,24 m (noordelijk deel) beneden het maaiveld verdwenen.

6. Conclusie

Lange tijd maakte het plangebied deel uit van het grote akkergebied dat bekend staat als De Schijf. Het lag aan/op de rand van deze akker. Pas kort voor 1900 werd in het plangebied gebouwd. Er verrees een fabrieksgebouw dat tot aan de sloop in 1972 meerdere functies heeft vervuld. Gedurende die periode verrezen ook enkele bijgebouwen en loodsen op het terrein. Geen van deze gebouwen lijkt dieper gefundeerd te zijn geweest dan circa 70 cm beneden maaiveld. Een bouwtekening van het hoofdgebouw is niet voorhanden.

In 1975/'76 verrees in het plangebied een schoolgebouw (De Vuurvogel). Er bevonden zich toen ook enkele barakken en bij het schoolgebouw werd ook een fietsenstalling gebouwd. In 1983 verdwenen de barakken en werd het schoolgebouw aan de noordzijde uitgebreid (in oppervlakte ongeveer verdubbeld) tot het huidige gebouw. Deze uitbreiding vond plaats op het terrein waar eerder het fabrieksgebouw had gestaan en het bestek schreef hier 'grondverbetering' voor tot een diepte van 2,24 m onder maaiveld, circa 70 cm dieper dan onder het eerder (in 1976) gebouwde deel van de school dat tot 1,56 m diepte is ontgraven. Tenzij de akkerlaag van de schijf hier dieper reikt dan circa 1,50 m onder het maaiveld, kan worden aangenomen dat de archeologisch interessante laag (of lagen) onder het schoolgebouw zijn verdwenen.

Deze 'grondverbetering' alleen heeft plaatsgevonden onder het gebouw van De Vuurvogel. Het terrein rond de school (binnen het plangebied) is – afgezien van de twee op poeren gefundeerde loodsen – steeds onbebouwd gebleven. Hier is dus mogelijk wel nog een ongeschonden akkerpakket met daaronder een oorspronkelijke bodem bewaard gebleven.

versie 2
Loon op Zand
11 april 2016